

2. DARBS UN IENĀKUMI

2.1. Pieredze

Šajā nodaļā aplūkosim Rūdolfu Šteineru skolā praktisko pieredzi Šveicē, kuru viegli var piemērot arī citiem, piemēram – komerciāliem, uzņēmumiem. Šīs skolas ir spērušas izšķirošus soļus algu sistēmas pārvarēšanā. Skolotāju un līdzstrādnieku ienākumi ne-tiek aplūkoti kā personāla izdevumi, bet kā uzņēmuma peļņas sadale. Skolas gada sākumā visi līdzstrādnieki paziņo savas vajadzības. Tas notiek pēc vispārējiem un detalizētiem noteikumiem, kuri tikuši visu dalībnieku izstrādāti un pieņemti. Skolotāju un līdzstrādnieku ienākumus nosaka pēc ģimenes locekļu skaita un bērnu vecuma. Citi ģimenes ienākumi netiek skaitīti. Tiek ņemtas vērā arī rūpes par vecumdienām. Runa nav par minimālo vajadzību apmierināšanu, ko parasti aprēķina valsts sociālie dienesti, bet par ienākumiem, kas nodrošina kaut taupīgu, tomēr labu dzīves veidu. Visu dalībnieku vajadzību kopsomma tiek iekļauta skolas gada budžetā. Budžets parāda, vai paredzamie ienākumi sedz šīs vajadzības. Ja nē, tad ir jādomā par iespējamiem taupības pasākumiem un ierobežojumiem.

Visa šī procedūra veiksmīgi darbojas jau daudzus gadus, bet tā ir tik neierasta, ka nepieciešams parādīt, kas aiz tās stāv un ko tā nozīmē plašākā sociālā kopsakarībā. Sekojošais izklāsts ir veltīts šim uzdevumam.

2.2. Atdalīt darbu no ienākumiem

Jau 1905. gadā Rūdolfus Šteiners runāja par tēmu, kuru 1906. gadā izklāstīja rakstā "Sociālais pamatlikums", liekot saprast, ka "strādāt līdzcilvēku labā un saņemt noteiktus ienākumus ir divas pilnīgi atšķirīgas lietas". Viedokļi par šīs prasības izpildi krasi atšķiras. Daži grib balstīties sociālā trīsdaļīguma idejā un atdalīt darbu no ienākumiem, kur pirmais jāpārvalda saimniecības jomai, bet otrais – tiesiskās valsts spēkiem. Tas jau tagad daļēji notiek, kad valsts pēc likuma maksā ienākumu vai citus likumā noteiktos pabalstus no nodokļu naudas tiem, kuri nevar strādāt.

Turpretī šeit tiek pārstāvēts uzskats, ka "sociālā pamatlikuma" ietvaros saimniecības jomā soli pa solim jācenšas īstenot darba atdalīšanu no ienākumiem. Te vispārējās tiesības (likumdošana) drīkst darboties tikai tā, kā tās darbojas visos saimnieciskajos procesos. Šī uzskata pamatojums, kā mēs redzēsim, ir sarežģīts. Vispirms mēģināsim aptvert precīzu sociālā pamatlikuma formu-lēmumu:

„Kopīgi strādājošu cilvēku kopienas labklājība ir jo lielāka, jo mazāk tās atsevišķais loceklis pretendē uz ienākumiem no sava paveiktā darba, t.i., jo vairāk viņš no šiem ienākumiem atdod saviem līdzcilvēkiem un jo vairāk viņa vajadzības apmierina nevis paša, bet citu veikums.”

Te nav runa par likumu, ko varētu salīdzināt ar valstiskiem vai morāliem noteikumiem, tas jāsaprot kā dabas likums. Tas nesaka, kā jābūt, tas norāda, kā ir. Un tomēr no šī likuma izriet prasība. Dubultais "jo" norāda, ka šī prasība jāizpilda pakāpeniski, tā nav visos gadījumos derīgs politisks akts. "Kur vien šis likums izpaužas un kāds darbojas pēc tā, cik vien tas ir iespējams vietā, kuru viņš ieņem cilvēku kopienā, tiks sasniegts kas labs, lai arī atsevišķos gadījumos tas var būt gaužām maz. Un tikai no atsevišķiem rezultātiem veidosies visas sabiedrības veselīgs progress.”

Saimniecība peļņai vai vajadzību apmierināšanai?

Tālākam pamatojumam mums jāsāk pamatīgi iedziļināties saimniecības jomā. Es ieeju veikalā un apbrīnoju bagātīgo preču pie-dāvājumu. Viss ir pasniegts tik vilinoši, ka manī rodas vēlme visas šīs lietas likt pirkumu grozā. Bet es nemaz negribu tās visas; mana uzmanība tiek novērsta no tā, kas man tiešām ir nepieciešams. Rodas aizdomas, ka daudzas lietas tiek pirktas tikai suģestīvas reklāmas dēļ, nevis tādēļ, ka cilvēkiem tās ir vajadzīgas. Vērojot pilsētas satiksmi nedēļas nogalē, es varu jautāt: cik daudz no šīm automašīnām ir tiešām nepieciešamas, kaut arī izpriečām, un cik daudzas kalpo vienīgi bezjēdzīgai laika nosišānai? Lai arī mašīnas tiek izmantotas bezjēdzīgi, tās tomēr tiek ražotas, proti, vienmēr uz dabas rēķina un ar cilvēku darbu.

Šādai brīvā laika tērēšanai ir daudzi iemesli, bet viens no svarīgākajiem, bez šaubām, ir tas, ka mūsdienu saimniecība orientējas galvenokārt uz peļņu, nevis uz pieprasījumu. Šī atšķirība ir izšķiroša. Mācība par peļņas saimniecību apgalvo, ka visi cilvēki tiecas pēc peļņas un strādā tikai tādēļ, ka saņem par to algu. Esošās lietojamās preces tiek ražotas tikai tādēļ, ka citas nevarētu pārdot. Rūdofls Šteiners iesaka saimniecisko domāšanu apgriezt otrādi un pārveidot peļņas saimniecību par vajadzību apmierināšanas saimniecību. Šī pārmaiņa ir tik pamatīga, ka uz daudziem procesiem nākas skatīties pilnīgi citādi. Tieši cilvēku vajadzībām būtu jānosaka saimniecības virziens un jāiedvesmo patēriņa preču ražotāji. Vajadzības nosaka cilvēku kultūras stāvoklis, un saimniecībai tās ir vienkārši dotais. Tās nedrīkst tikt saimniecības noteiktas. Tas nozīmē, ka visiem saimnieciskajiem, ne tikai sabiedriskajiem, uzņēmumiem ir vajadzīgs kāds ideāls, mērķis. To augstākajam mērķim būtu jātiecas apmierināt līdzcilvēku reālās vajadzības. Nevienam nebūtu jāveic darbs, kas nekalpotu šādu vajadzību apmierināšanai. Darba vietu radīšana, kas ir daudzu politiķu pasludinātais mērķis, ir bezjēdzīga un sociāli kaitīga; labāk, ja tai patērētie spēki tiktu izmantoti sociālajā vai kultūras jomā, kur tie ir steidzami nepieciešami.

Turpmāk mēģināsim parādīt, cik daudz atsevišķu lietu un kop-sakarību saimnieciskajā domāšanā būtu jāmaina, ja tās aplūko no vajadzību viedokļa.

2.3. Ražošanas faktori un produkti

Saimniecības teorijā darbs, zeme un kapitāls tiek uzskatīti par ražošanas faktoriem, un tas ir attaisnoti. Darbs, zeme, ar visām tās dabas dotajām iespējām, un kapitāls ir saimnieciskās produkcijas rašanās priekšnosacījumi. Bez zemes (dabas), darba un kapitāla nevar rasties preces un tikt īstenoti pakalpojumi. Bet paši par sevi ne darbs, ne zeme, ne kapitāls nav gatavi produkti un pakalpojumi. Tikai tad, ja mēs kādā vietā veicam noteiktu darbu un investējam tajā arī darba līdzekļus (kapitālu), rodas lietojamās preces un pakalpojumi, kurus var piedāvāt un pārdot "tirgū".

Arī zemei, darbam un kapitālam piemīt zināma vērtība, bet pavisam citā nozīmē nekā precēm. Savā ikdienas domāšanā mēs neesam raduši ievērot fundamentālo atšķirību starp ražošanas faktoriem un gatavajiem produktiem. Zeme, darbs un kapitāls saimnieciskā nozīmē iegūst vērtību tikai tad, ja mēs tos izmantojam produktīvai darbībai. Pats par sevi darbs, lai arī tajā tiek ieguldīts liels spēks, kā, piemēram, sportā, nav saimnieciski produktīvs. Tas kļūst vērtīgs, ja tā procesā dabas resursi tiek izmantoti kaut kā jēgpilna izgatavošanai. Arī dabai (zemei ar visām tās izmantošanas iespējām un aplēptajām dabas bagātībām) pašai par sevi nav nekādas saimnieciskas vērtības. Tā iegūst vērtību, tikai pateicoties tam, ka mēs ar savu darbu to izmainām un varam izmantot tādu produktu audzēšanai, kurus izmantojam savā uzturā (skat. 3. nodaļu par

zemes renti). Saimnieciskās vērtības jāaplūko to rašanās un izzušanas procesā, līdzīgi kā mēs aplūkojam formas un spēkus plūstošā ūdenī.¹

Saimniecībā, kas darbojas pēc darba dalīšanas principa, cilvēki mainās ar precēm, lai tie, kuriem nepieciešams, varētu tās lietot. Nauda kā maiņas līdzeklis ļauj veidot visai sarežģītas tirgus attiecības. Mainoties ar precēm, vienmēr rodas nepieciešamība salīdzināt to vērtību. Nauda ļauj to izdarīt precīzos skaitļos. Nauda padara saimnieciskās vērtības salīdzināmas, nosakot to cenu. Tirgus ir vieta, kur salīdzinājuma ceļā rodas cena.

Ražošanas faktori → **ražošana** → **tirgus**
Zeme (daba)
Darbs → lietu vērtība → cenu attiecības
Kapitāls

Kilogramam kviešu piemīt zināma vērtība jau tāpēc vien, ka cilvēki to var lietot uzturā. Vienmēr, kad lietas tiek izgatavotas, tās novērtē pēc to lietojamības. Ir svarīgi skaidri apjēgt vērtības jēdzienu un nejaukt to ar cenu. Tas nenākas viegli, jo mēs labprāt atzīstam tikai to, kas ir izmērāms un saskaitāms. Viena kilograma kviešu vērtība ir pietiekami konkrēta [katrā atsevišķā gadījumā]. Bet, ja mēs sakām, ka kvieši maksā x naudas vienības, mēs iegūstam abstraktu vērtības jēdzienu. Summa x var attiekties uz daudzām vērtībām un būt visām vienāda. Tirgus cena nepauž preču reālo lietojamību, bet tikai vērtību attiecības starp dažādām precēm. Piemēram, cena saka, ka viens apavu pāris ir tikpat vērtīgs, cik 100l piena utt. Katra cena parāda, kādās attiecībās tā ir ar pārējām cenām. Tādēļ mēs varam teikt: preču saimnieciskā vērtība ir ražošanas procesa rezultāts. Mēs varam to aprakstīt un kvalitatīvi novērtēt, ja ievietojam saimnieciskā kopsakarībā. Cena ir šo saimniecisko vērtību abstrakts apzīmējums un padara tās salīdzināmas. Tā novērtē preces un pakalpojumus tikai kvantitatīvi.

Zemi un darbu nevar izgatavot vai īstenot kā preces un pakalpojumus. Piešķirot tiem cenu un mainot (zemes un darba) tirgū pret naudu, mēs mainām ražošanas faktorus pret gataviem produktiem. Mēs padarām zemi, darbu un kapitālu par pārkamām precēm. Bet mums ir jānošķir trīs vērtību kategorijas: 1. ražošanas faktoru vērtība, 2. produktu vērtība un 3. cenu vērtība. Tikai cenas mēs varam aprēķināt skaitļos, turpretī abas pārējās vērtības jā-uztver kā funkcijas, kuras mēs varam aprakstīt, bet ne aprēķināt.

Lai arī cenas rodas, pateicoties tirgus procesiem, un atsevišķais cilvēks nevar tās "noteikt", mēs varam tās salīdzināt. Mēs varam secināt, vai tās ir pārāk augstas vai pārāk zemas, vai atbilstošas, un lietojam šim nolūkam precīzu mērauklu, proti, cena sasniedz savu pareizo līmeni tad, ja kādas preces ražotājs vai pakalpojuma sniedzējs un pārdevējs var iztikt ar saņemto naudu tik ilgi, kamēr atkal izgatavos atbilstošo preci vai piedāvās pakalpojumu un to pārdos. Te nav jādomā par minimālo dzīves standartu vai par "iztikas minimumu", bet par dzīves līmeni, kas atbilst kopējam kultūras stāvoklim konkrētajā sabiedrībā. Rūdolfs Šteiners šai formulai piešķir svarīgu nozīmi saimniecības teorijā, nosaucot to par "**saimniecības pirmšūnu**". Piemērot šo formulu zemei nav iespējams, jo zeme nevar tikt izgatavota. Ja kāds nopērk vai nomā zemi, viņš iegūst nevis preci, bet lietošanas tiesības. Zemes īpašniekam ir tiesības visus pārējos cilvēkus izslēgt no tās

¹ Kā procesi un funkcijas jāsaprot arī jēdzieni "1. vērtība" un "2. vērtība", ko Šteiners lieto savā "Nacionālās ekonomikas kursā". Pirmā vērtība ir dabas un darba funkcija. Tūkstotis karošu ir vērtīgāks nekā desmit, jo to izgatavošanā tika izmantots vairāk materiāla un ieguldīts vairāk darba. Otrā vērtība – lietojot intelektu, šo darbu var samazināt; cilvēka gars var uzlabot darba produktivitāti. Tas attiecas uz jebkuru darbu, bet īpaši efektīvi tas ir, ražojot kādu produktu lielos daudzumos pēc darba sadales principa. Pārdodot karotes (te gan spēlē lomu arī citi faktori), var izrādīties, ka atsevišķa karote kļūst lētāka. Otrā vērtība, salīdzinot ar pirmo, pozitīvo, ir negatīva.

lietošanas. Rūdolfs Šteiners nenogurstoši norādīja uz to, ka tiesības nevar apmainīt pret precēm, tātad tās nedrīkst pirkt un pārdot.

2.4. Tirgus saimniecības ierobežošana

Ar jēdzienu “tirgus” mēs apzīmējam saimniekošanas centrālo jomu, kur cilvēki mainās ar precēm un pakalpojumiem. Pateicoties tehnikai, cilvēku darbs sarežģītā veidā tiek sadalīts un padarīts efektīvāks. Tas ir iespējams tikai tādēļ, ka darba produktus tikpat sarežģītā veidā var apmainīt, un mums nav viss dzīvei nepieciešamais jāražo pašiem. Bet tirgus saimniecības derīgums jāierobežo tieši šajā saimniecības centrālajā jomā. Tirgus viena puse robežojas ar ražošanas jomu, kurā ražošanas faktori tiek izmantoti, lai radītu noteiktus produktus. Otrā tirgus jomas pusē atrodas peļņas sadales un izmantošanas jeb patērēšanas joma. “Tīrā saimniecībā mums ir darīšana tikai ar ražošanu un patēriņu un ar cirkulāciju starp ražošanu un patēriņu. Bet tas nozīmē tikai to, ka tīrā saimnieciskā dzīvē notiek saražoto preču cirkulācija; tās cirkulējot kļūst par precī, tātad mums ir darīšana ar preču cirkulāciju. Ja produkts kādam ir nepieciešams un sociālajā organismā iegūst noteiktu vērtību, kas ietekmē tā cenu, tad šāds produkts ir ... prece.” (GA 79)

Tirgus saimniecība kopējā saimniecībā

Ražošana (darba joma):

Preces un pakalpojumi tiek nodrošināti:

1. Izmantojot zemi (dabu);
2. Veicot darbu;
3. Ar kapitāla palīdzību padarot darbu efektīvāku

Tirgus (pirkšanas joma):

Preces un pakalpojumi tiek novērtēti apmaiņas procesā.

Ienākums (patērēšanas joma):

Peļņas sadale (pēc ražošanas rezerves izrēķināšanas):

1. Privātie ienākumi;
 2. Sociālā aprūpe;
 3. Ziedojumi kultūrai.
-

Vidējā jomā, kur tiek apmainītas līdzvērtīgas preces un pakalpojumi, pastāv abpusēja apmierinātība, un tas ir saimniekošanas pamatprincips. Rūdolfs Šteiners vērsa uzmanību uz to, ka katrā maiņas akcijā, ja to neietekmē neveselīgas varas attiecības, abi partneri gūst savu labumu. Es nopērku kādu preci, jo varu to izmantot labāk par naudu, kas man šajā gadījumā jāizdod. Pārdevējam tas ir otrādi: viņš grib atbrīvoties no preces, un viņam ir vajadzīga nauda. Tas ir katras pirkšanas/pārdošanas mērķis: sarunas partneri tiecas pēc tās, lai beigās ko iegūtu.

Pirms un pēc tirgus notiek vienpusīgi procesi. Šodien mēs mākslīgi saistām darbu un algu pēc tirgus principa. Mēs tā darām, jo domājam, ka cilvēki neko nedarītu, ja viņiem par to nemaksātu. Taču, veicot kādu darbu, tas tā nebūt nav. Autobusa šoferis apstājas pieturvietās, lai pasažieri varētu izkāpt un iekāpt; strādniece savieno vadus tā, lai aparāts funkcionētu. Mēs gribam veikt savu darbu tādēļ, ka tas kādam ir vajadzīgs. Ja mēs ievērojam, vai mums rodas aizdomas, ka tas tā nav, tad darbs kļūst par dvēseles nastu. Šī reālā darba saimnieciskā vērtība nav aprēķināma skaitļos. Skaitļi, proti, cenas parādās tikai tad, ja mēs atrodam kādu, kurš ir gatavs ņemt mūsu preci, un mēs varam to viņam pārdot. Cenu nosaka ne tikai preces izgatavošana,

bet arī tas, cik pieprasīta tā ir. Tas noskaidrojas vienīgi tirgū, kur dažādu preču vērtība tiek savstarpēji salīdzināta ar kādas naudas vienības starpniecību, kura tiek piemērota visām precēm. Ja es dzirdu vai lasu, ka pulkstenis maksā tūkstoš eiro, tas nav izolēts konstatējums. Es apsveru pulksteņa cenu, ņemot vērā savas un citu cilvēku finansiālās iespējas, un šīs iespējas veido ar pulksteni nesaistītas saimniecības jomas. Pateicoties tirgum un cenām, saimniecība kļūst par vienotu veselumu.

Parasti saimniecības teorijā ražošanas uzņēmumu ienākumi tiek sadalīti starp trim ražošanas faktoriem: ienākumiem no darba, kapitāla un zemes rentes.² Bet šāda ienākumu aprēķināšana pēc pagātnes faktoriem ir iespējama tikai teorētiski, tā neatbilst reālajiem procesiem dzīvē. Privātos ienākumus nevar uztvert kā samaksu par padarīto darbu, jo ienākumi nepieder preču ražošanas un pakalpojumu sniegšanas, bet to patērēšanas jomai. Tie acīmredzami attiecas uz citu saimniecības jomu, un tiem jāizriet no līgumā nostiprinātiem noteikumiem par uzņēmuma peļņas sadali. Šādi raugoties, var saprast, ka darbs un ienākumi ir atdalīti, vienpusēji vērsti akti, kuriem piemīt snieguma raksturs bez pretsnieguma [darbs ir vērsts uz produktu ražošanu, bet ienākums – uz vajadzību apmierināšanu]. Saimniecībā viscaur pastāv sniegumi bez pretsniegumiem, un tiem ir liela nozīme.

Darba vērtību, kā arī zemes un kapitāla vērtību, kuras nevar pie-līdzināt nevienam pretsniegumam, var nosaukt par produktivitātes vērtībām, lai atšķirtu tās no preču vērtības. Produktivitātes vērtību nevar izpaust skaitļos, nedz arī pielīdzināt kādai naudas summai. To var aprakstīt sekojoši: zeme ir piemērota, lai izaudzētu tik un tik tonnas rudzu vai kviešu uz viena hektāra, un atkarībā no konkrētās vietas īpatnībām tam ir nepieciešamas tik un tik darba stundas. Tā rodas konkrēts, uzskatāms vērtības jēdziens, kuram vajadzētu būt tikpat viegli saprotamam kā skaitļu vērtībai.

2.5. Darba tiesības

Darba jēdziens var izraisīt lielu jucekli, ja precīzi nenošķir šī vārda juridisko un saimniecisko nozīmi. Darba tiesībās runa nav par rezultātu, kas tiek sasniegts, veicot darbu, bet par strādājošo cilvēku. Darba spēku jānodala no darba rezultāta. Stājoties darbā un parakstot darba līgumu, es apliecinu savu gatavību pildīt darbus, kurus man ierādīs darba devējs, proti, konkrētā veikuma un profesionālās kompetences ietvaros. Es nododu viņa rīcībā savu darba spēku. Šādā situācijā darba ņēmējs ir principā atkarīgs no darba devēja. Taču darba ņēmēja tiesības aizsargā daudzi likumu noteikumi (darba laika ierobežojumi, mātes tiesības, jauniešu tiesības, aizsardzība darba vietā un atlaišanas gadījumā, tiesības uz sociālo apdrošinājumu utt.). Pastāvošā likumdošana gan darba devējam, gan darba ņēmējam uzliek arī pienākumus.

Sekojošais citāts no lekcijas Daimlera rūpnīcas strādniekiem 1919. gada 25. aprīlī parāda, cik precīzi Šteiners atšķir darba tiesības no darba rezultāta: “Ja saimnieciskā dzīve neregulē darbaspēku [brīvais tirgus, kas vienmēr darbojas peļņas nolūkos], bet tieši otrādi – saimnieciskā dzīve vadās pēc tā, ka demokrātiskā valstī strādā-nieks pats nosaka savu darbu, tad ir izpildīta kāda svarīga prasība. Protams, var iebilst, ka tad saimnieciskā dzīve būs atkarīga no darbaspēka likuma. Jā gan, bet tā būs veselīga atkarība, tā būs tikpat atbilstoša kā atkarība no dabas. Strādnieks, dodoties uz fabriku, zinās, cik daudz un ilgi viņam jāstrādā. Viņam vairs nebūs ar darba vadītāju jāapspriež sava darba apmērs un veids. Viņam būs jārunā tikai par kopā ar darba vadītāju paveiktā darba rezultāta sadali un jānosaka to darba līgumā. Būs līgumi tikai par darba rezultāta sadali, nevis par darba spēku.”

² Skat. 3.6.

Darba spēks ir viena no cilvēka īpašībām, viņa būtnes daļa. Ja cilvēks konstatē, ka citi izmanto viņa darba spēku un var piespiest darīt ko tādu, ko viņš nebūt negrib darīt, piemēram, izgatavot ieročus vai indi, tad viņš jūtas ievainots savās tiesībās. Šīs tiesības nedrīkst atcelt ar saimniecisko varu, kā tas šodien notiek daudzās vietās Āfrikā, Dienvidamerikā un Dienvidāzijā; pat civilizētajās Eiropas valstīs gadās, ka darba devēji apietas ar strādājošajiem kā vergiem. Šī vara būtu jāaizstāj ar tiesībām, bet pastāvošā likumdošana – jāpapildina. Patreizējais likumīgais darba laiks ir pārāk ilgs. Pietiktu ar pusi no tā, lai saražotu vajadzīgo preču daudzumu.³ Arī darba piedāvājuma pamatota noraidīšana pieder tiesībām.

Turklāt pastāv tiesības uz darbu. Mēs sajūtam to kā mūsu tiesību neievērošanu, ja tiekam atlaisti no darba un kļūstam bezdarbnieki. Uzņēmējs nedrīkstētu atlaist strādniekus, neparūpējoties par jau-nas darbavietas atrašanu. Atsevišķs uzņēmējs to principā nevar, ja nav saistīts ar citiem uzņēmējiem. Tādēļ būtu nepieciešama kāda saimnieciska organizācija, kuras locekļi būtu noteikta reģiona uzņēmēji.

No otras puses, pastāv arī likumīgs pienākums veikt darbu. Mēs jūtam netaisnību, ja kāds saņem labumus no sabiedrības, bet neko nedara tās labā, lai arī būtu spējīgs. Tiesības un pienākums strādāt nav ierakstīti likumos; tas arī nav vajadzīgs. Bet, ja mēs ņemsim vērā savu taisnīguma izjūtu, mēs tomēr vadīsimies pēc tās, proti, saimnieciskajā jomā. Runājot konkrētāk: sliņķis un parazīts nebūtu jāpiespiež strādāt, viņam tas būtu jādara brīvprātīgi, un viņš būtu tam gatavs, ja iemācītos pievērst uzmanību savai taisnīguma izjūtai un neuzskatītu par normālu, ka cilvēks dara tikai to, ko viņam liek darīt likumi.

Ne vien tiesības, bet arī pienākumi ir vispārēji atzīts juridiskās dzīves saturs. Ja cilvēks kaut ko apsola, viņam tas jāizdara. Viņš ir brīvs apsolīt kaut ko vai nē. Pienākumus var uzņemt brīvprātīgi, bet tie ir saistoši. Šīs privāto tiesību jomā pastāvošās attiecības var kalpot par pirmtēlu. Bet pastāv arī tiesības un pienākumi, kas ir vienādi visiem cilvēkiem un kurus mēs apzināmies, kad apzināmies, ka citi cilvēki ir tādi paši kā mēs. Katras tiesības pamato pienākumu. Ja mēs piešķiram kādam cilvēkam tiesības, mēs uzņemamies pienākumu respektēt šīs tiesības.⁴

Rūdolfs Šteiners brīvu darba pienākumu uzņemšanos uzskatīja par pašsaprotamu. Taču tā par nesošu spēku kļūst tikai tad, ja mēs konkrētā dzīves situācijā attīstām tiesību un pienākuma sajūtu. "Neviens tiesību diktāts nevar veicināt pienākuma sajūtas rašanos. Tikai tās tiesības, kas rodas starp līdzīgiem cilvēkiem, viena pilngadīga cilvēka un otra pilngadīga cilvēka dzīvā komunikācijā, tikai šādas tiesības var iedvest darba prieku, un darbā būs jāvadās pēc šīm tiesībām." Pienākums strādāt ir saistīts ar taisnīguma izjūtu. "Un tikai no brīvas darba pienākuma sajūtas var rasties pacēlums mūsu dzīvē, nevis no pienākuma formalizācijas, kas neizbēgami aplāpē cilvēkai jebkādu taisnīguma sajūtu."⁵ Šī sajūta radīsies, ja mēs iemācīsimies atpazīt un saprast, kas cilvēcei ir vajadzīgs. Šteiners bija pret darba pienākuma likumu. Likumiem vispār jāsaturs tikai to, kas dzīvo visos cilvēkos kā taisnīguma sajūta, kura netiek apspiesta. Ja tiesības saprot vienīgi kā likuma noteiktas normas, kas izriet no valsts varas likumdošanas, tad šī taisnīguma sajūta nevar attīstīties. Topošajiem priesteriem Rūdolfs Šteiners teica: "Manā 'Brīvības filosofijā' arī tiesiskā dzīve balstās pilnīgi no sevis darbīgā individuālā cilvēkā. Viens no pirmajiem un gudrākajiem kritiķiem, kurš rakstīja par šo grāmatu

³ Tas ir ļoti piesardzīgs pieņēmums. Rūdolfs Šteiners runāja daudz radikālāk: "Ja katrs cilvēks – skaidrs, ka katrs to nevarēs, bet zināmā mērā var tuvojies ideālam – izpildītu savu darba daļu, nevienam nebūtu jāstrādā vairāk par trīs līdz četrām stundām dienā... Tas, ka tiek strādāts vairāk par trim, četrām stundām, nav cilvēces attīstības vajadzību izraisīts – to šodien var paust bez emocijām un lieka uzbudinājuma kā pilnīgi objektīvu faktu –, to izraisa neskaitāmie mūsu vidū staigājošie sliņķi un rentes baudītāji [nestrādājošie bagātnieki], bet ir nepieciešams pavisam godīgi un atklāti uzlūkot šo faktu." (GA 192)

⁴ Runājot par attiecībām starp tiesībām un pienākumiem, Rūdolfs Šteiners nonāca pie tēzes, kas norāda tālā nākotnē: "Mēs dzīvojam laikmetā, kurā cilvēki labprātāk runā par savām tiesībām nekā pienākumiem... Pienākums ir pretējs jēdziens tiesību jēdzienam. Mūsu laiku nomainīs laiks, kurā tieši antroposofiskā, spirituālā pasaules uzskata ietekmē pienākums iegūs savu nozīmi. Un nākotnē, tālā nākotnē, pastāvēs kustības, kurās arvien mazāk tiks uzsvērtas prasības pēc tiesībām, bet daudz vairāk – pēc pienākumiem." (GA 158)

⁵ GA 335.

..., apgalvoja, ka šis pasaules uzskats vedot pie teorētiskā anarhisma. Tā, protams, ir mūsdienu cilvēku ticība. Kādēļ? Jo īstenībā mūsdienu cilvēkam trūkst jekādās īstas, dieva caurstrāvētas sociālas uzticēšanās. Cilvēki nespēj saprast šo mūsu laika vissvarīgāko patiesību: ja cilvēks nonāk tik tālu, ka tiešām izsaka savu iekšējo būtību, tad nevis caur viņa gribu, bet caur dievišķo pa-saules iekārtu cilvēku starpā iestājas harmonija. Disharmonija rodas no tā, ka cilvēki neizsaka savu iekšējo būtību...”⁶

2.6. Darba tirgus pārvarēšana

Kad Šteiners enerģiski iestājas par to, lai atceltu cilvēku atkarību no algas, kas spiež viņus strādāt, tad runa ir ne tikai par strādājošo cilvēku juridisko aizsardzību, bet arī par **darba saimniecisko efektivitāti**. Šī tirgus ekonomikas radītā saikne starp cilvēka darba rezultātu un viņa ienākumiem nedrīkst pastāvēt. Tikai vis-pārējā statistikā abi faktori ir vienādi lieli, proti, kā sociālais produkts un tautas ienākums.

Alga kā saikne starp darbu un ienākumiem ir kaut kas mākslīgs, pie kā mēs esam pilnīgi pieraduši. Atalgojums tiek uztverts kā pretsniegums par paveikto darbu, kā cena. Mēs runājam par “darba tirgu”, katru dienu avīzēs var lasīt šo vārdu kombināciju. Kā jebkurā tirgū, notiek sacensība starp piedāvājumu un pieprasījumu, kā rezultātā rodas cena, šajā gadījumā – algas apmērs. Taču šī struktūra un rīcības veids traucē mums mācīties sociāli domāt un just. “Darba tirgū” cilvēks tiek iekļauts kā zobratīņš mehānismā, un šis mehāniskais domāšanas modelis der tik ilgi, kamēr cilvēks tiek reducēts līdz kailam egoistam, jo kā egoists viņš ir aprēķināms. Ar šo izkropļoto cilvēka tēlu rēķinās šodien valdošā saimniecības teorija; to var lasīt jebkurā ekonomikas mācību grāmatā. Bet mēs taču esam spējīgi arī mīlēt – māti, tēvu, bērnus; arī gatavība palīdzēt ir “normāla” cilvēciska īpašība, kā arī daudzas citas, kuras pavisam dabiski caurauž mūsu dzīvi. Ir zināms, ka neapmaksātā darba apjoms saimniecībā ir tikpat liels kā visu apmaksāto darbu summa. Piemēram, Šveicē mājsaimniecībās veiktais neapmaksātais darbs sastāda 40% no visā tautsaimniecībā radīto vērtību summas.⁷ Arī apmaksātā darba gadījumā egoisms nav vienīgais dzinējspēks. Katrs darbs prasa zināmu pašizliedzību, interesi, koncentrāciju, uzmanību, precizitāti, pacietību utt. Daudzi cilvēki, varbūt pat lielākā daļa, izvēlas savu profesiju nevis tādēļ, ka tajā var pelnīt vairāk naudas kā citās, bet tāpēc, ka šis darbs viņiem patīk, viņi uzskata to par jēgpilnu un dara labprāt.

Šodien mazāk pelnošiem strādniekiem pastāv minimālās algas un vispārējie darba līgumi, kuri zināmā mērā mīkstina tirgus likumus. Bet interesanti, ka “darba tirgus” ir jāpiecieš tieši augsto algu dēļ. Daudzas no šīm algām vispār nav nopelnītas ar darbu. Menedžerim, kurš gadā pelna vairākus miljonus, ir liela atbildība un no viņa lielā mērā ir atkarīgi uzņēmuma panākumi, taču viņš nestrādā vairāk kā darbinieks, kurš pelna 10 000. Kādēļ menedžerim pienākas vairāki miljoni? Tiek skaidrots, ka citādi viņš aizietu pie konkurenta, piemēram, Amerikā, kur viņam šī alga tiks piedāvāta. Saka, ka menedžera alga ir “normāla tirgus parādība”. Tieši absurdā situācija ar menedžeru algām ļauj mums saprast, ka darba tirgus ir dzīvei sveša un sociāli destruktīva parādība.

Mēs ļoti labi zinām, ka dzīvē ir daudz situāciju, kurās darba algas ideja neder. Sociālā valstī mēs gādājam ienākumus arī tiem, kuri nespēj veikt nekādu darbu. Aizvien vairāk var just un dzirdēt cilvēku ilgas pēc darba un ienākumu nodalīšanas. Savā rakstā “Darba organizācija” Luī Blans (*Louis Blanc*), un viņš tāds nebija pirmais, jau 1839. gadā formulēja šo domu tā: “Katrs pēc savām spējām, katram pēc viņa vajadzībām!” Tas kļūva par sociālisma mērķi, un Kārlis Markss savā 1875. gadā publicētajā “Gotas programmas kritikā” nosauca to par komunisma galamērķi. Šī ideja ir priekšzīmīgs utopijas piemērs – izdomāta, vēlama stāvokļa

⁶ GA 342.

⁷ Klāt nāk brīvprātīgs darbs dažādās organizācijās un apvienībās, kā arī palīdzība radniekiem un paziņām, kam katrs pieaugušais veltī vidēji 7 stundas nedēļā (pēc 2010. gada statistiskiem datiem).

apraksts. Rūdolfs Šteiners utopisku domāšanu vienmēr noraidīja un jautājumu par darba un ienākumu nodalīšanu aplūkoja pilnīgi citādi. Aprakstot “sociālo pamatlikumu”, viņš runāja nevis par sociālu vai morālu ideālu, bet par likumu, kas darbojas kā dabas likums un kuru var novērot reālajā dzīvē.

Komunisti savu mērķi mēģināja sasniegt ar vardarbīgu saimniecības nacionalizāciju, tās pakļaušanu valstij. Turpretī tirgus ekonomikas teorija pārstāv viedokli, ka saimniecības jomā cilvēku egoismam jāļauj brīvi atraisīties, jo kaut kas tiek paveikts, tikai pateicoties tam. Savukārt sociālie pienākumi, ar kuriem egoisms nevar tikt galā, “sociālajā tirgus saimniecībā” tiek novelti uz valsti. Īpatnējā kārtā abi koncepti mēģina pilnīgi vai daļēji atdalīt ienākumus no darba rezultātiem un šajā nolūkā pēc palīdzības vērsas pie valsts. Bet vai valsts ir vienīgais pareizais šī jautājuma risināšanas līdzeklis?

Darba veikums un ienākumi pieder saimniecības jomai un veido tajā divus pretpolus: darba veikums – ražošanas polu, bet ienākumi – patērēšanas polu. Darba veikums ieplūst saimniecībā, bet ienākumi izplūst no tās. Ja mēs gribam abus faktoros nošķirt, tas jādara saimnieciskā procesa ietvaros. Tas ir uzdevums, kas mūsu laikā jāatrisina atbilstoši abu polu būtībai, un rezultātam jābūt vienlaicīgi gan saimnieciski efektīvam, gan sociāli taisnīgam. Sociālie uzdevumi un rūpes par visu sabiedrības locekļu labklājību pieder saimniecībai! Tā vietā, lai uzveltu šīs rūpes valstij, mums jāamācās rūpēties pašiem, kā saimniecībā aktīviem cilvēkiem. Lai arī tas būs ilgstošs process, tomēr tas ir vienīgais ceļš, kas ved cilvēciskā nākotnē.

2.7. Izmaiņas grāmatvedībā

Grāmatvedība mums palīdz apzināties saimnieciskos procesus, ciktāl tie ir attēlojami skaitļos. Mūsu kopdzīvē ir svarīgi spēt objektīvi, skaitļos, attēlot savstarpējās saimnieciskās attiecības. Ja mēs viens pret otru esam noskaņoti naidīgi, grāmatvedība pēc iespējas tiek turēta slepenībā. Šodien daudzās ģimenēs un darba kolēģijās tas skaitās normāli. Taču, ja tiem, kuru saimnieciskās intereses ir tā vai citādi savstarpēji saistītas, rodas iespēja kopīgi aplūkot grāmatvedību, viņi iegūst pamatu darboties kopā sociāli, t.i., ievērojot ne tikai savas, bet arī citu partneru intereses. Grāmatvedība var izgaismot saimnieciskos procesus, faktiski tas ir vienīgais tās uzdevums, lai arī to bieži izmanto īstenības slēpšanai. Nodokļu piedzinēji to vienmēr ir zinājuši un pieprasa no uzņēmējiem iesniegt bilances pēc priekšrakstītiem noteikumiem. Saimnieciskā kopdarbā, kādu to pieprasa tagadne un nākotne, caur-spīdīga grāmatvedība ir pirmais solis.

Šodien ir pieņemts algas, tai skaitā menedžeru algas, uzskatīt par personāla izdevumiem. Rezultātā ienākumi, par kuriem cilvēki dzīvo, kļūst par uzņēmuma pašizmaksas faktoru (*Kostenfaktor*). Taču patiesībā saimniecības mērķis ir cilvēku eksistence. Tās mērķis ir apmierināt cilvēku vajadzības – šī ir vispāratzītā tautsaimniecības definīcija. Savukārt ražošanas saimniecībā **peļņa** skaitās uzņēmuma mērķis. Šie divi saimniecības mērķi apzīmējošie jēdzieni ir pretrunā viens otram mūsdienu domāšanas kontekstā, tādēļ ka ražošanas faktori – zeme, darbs un kapitāls – tiek uzskatīti par faktoru izmaksām (*Faktorkosten*). Faktoru “darbs” šeit jāizpēta precīzāk.

Sāksim ar uzņēmēju: viņam kā uzņēmuma īpašniekam ir pašsaprotami dzīvot no peļņas vai tīrā ienākuma, kuru viņš iegūst no sava darba. Viņam darba veikums un ienākums ir tieši saistīti. Viņš neieraksta savus ienākumus personāla izdevumos un neuzskata sevi par sava uzņēmuma pašizmaksas faktoru. Viņa panākumu rēķins izskatās šādi:

Atsevišķa uzņēmēja izdevumu un ienākumu uzskaitē

Izmaksas:

Ienākumi:

- Pašizmaksa

- Preču un pakalpojumu pārdošana

Peļņa:

- Privātais patēriņš
- Rezerves
- Paša kapitāla pieaugums

Šodien uzņēmumos ar vairākiem darbiniekiem algas, arī uzņēmumu vadītāju algas, tiek iegrāmatotas kā personāla izdevumi. Turpretī peļņa pieder uzņēmumu īpašniekiem – akciju sabiedrībā tie ir akcionāri.

Izdevumu un ienākumu uzskaitē tās ierastajā formā

Izmaksas:

- Pašizmaksa
- Personālizmaksas

Ienākumi:

- Preču un pakalpojumu pārdošana

Peļņa

Ja lielās rūpnīcās daudzos līdzstrādniekus nedrīkst uzskatīt par izmaksu faktoru, grāmatvedībai līdzstrādnieku ienākumus jāpārnes no izmaksu nodaļas peļņas sadales nodaļā. Katrā ziņā tas atšķiras no uzņēmēja situācijas, jo uzņēmuma radītā produkcija ir visu līdzstrādnieku darba rezultāts. Darba efektivitāte, kam pateicoties modernā saimniecība kļūst arvien ražīgāka, nav iespējama bez kopdarba. Viens pats – vai tas ir menedžeris, konstruktors vai palīgstrādnieks – neko nevar saražot. Līdz ar to atsevišķa līdzstrādnieka darba rezultāts un ienākumi vairs nav nepastarpināti saistīti. Kopdarba dēļ lielākās rūpnīcās veikums no ienākuma ir jānodala arī grāmatvedībā.

Jauna izdevumu un ienākumu uzskaites forma rūpnīcām ar vairākiem līdzstrādniekiem

Izmaksas:

- Pašizmaksa
- materiāli
- enerģija
- pārvalde
- nomas procenti
- norakstīšana
- rezerves
- kredītu atmaksāšana
- utt.

Ienākumi:

- Preču un pakalpojumu pārdošana

Peļņa:

- Līdzstrādnieku daļa
- Ziedojumi gara dzīvei / kultūrai
- Ziedojumi sociālajai aprūpei

Šādas izmaiņas bilances formā ir pirmais praktiskais pasākums, kuru var veikt katrā atsevišķā uzņēmumā. Sekvestrēta īpašuma pārvaldītājs vai revizors un Finanšu ministrija, protams, raustīs plecus. Viņiem bilance

jāsastāda tāpat kā līdz šim. Bet iekšējai uzņēmuma vadības un visa kolektīva bilances lietošanai varētu sastādīt šādu jaunu formu, apzinoties, ka tā pauž realitāti. Ar to daudz tiktu panākts domāšanas veida atdzīvināšanā. Cilvēki, domājot par ražošanu, vairs nejautātu, cik maksā darbs, bet, vai strādājot būs pietiekami daudz ienākumu dzīvošanai visiem, kas piedalījušies. Darbs izmaksu faktora vietā kļūs par ienākumu noteicēju. Nevis darbu var vērtēt naudā, bet ienākumus.

2.8. Peļņas sadale

Tas, kā parasti tiek izmantoti jēdzieni “ieguvums” un “peļņa”, radījis nelāgu izpratni par tiem. Ieguvums ir vienkārši ienākumu pārsvars pār izdevumiem, tātad ražošanas procesa rezultāts. Tas vairs neattiecas uz ražošanas jomu, bet parāda, cik daudz līdzekļu var tērēt. Sadalīt peļņu nozīmē to novirzīt patērēšanas jomā. Šeit tiks parādīts, kā to izdarīt, ja peļņa satur visu līdzstrādnieku ienākumus. Mēs minēsim tikai iespējas, nevis dosim receptes, jo katrā atsevišķā gadījumā ir svarīgi, ko vēlas kolektīva locekļi. Šeit var tikai palīdzēt izstrādāt redzespunktus un spriedumus, lai cilvēkiem kļūtu skaidrāks, ko īsti viņi grib.

Šodien peļņas sadale ir īpašnieku lieta, piemēram, akciju sabiedrībā. Viņu mērķis parasti nav patērēšana, bet īpašuma uzkrāšana. Dividenžu sadale ārpus uzņēmuma esošiem īpašniekiem ir principā jāpārvar. Akciju sabiedrības, kurās akcionāriem pieder tiesības lemt par peļņas izmantošanu, ir slikta izejas situācija tādām jaunām saimniecības formām, kādas šeit tiek aprakstītas. Tā kā šodien kapitāla īpašnieki, uzpērkot akciju vairākumu, iegūst saimniecisku varu pār uzņēmumu, tad no viņu puses sagaidāma vislielākā pretestība šeit pārstāvētajam uzskatam.

2.8.1. Pirmais solis: privāta patēriņa robežu noskaidrošana

Tīrs ienākums satur ne tikai līdzstrādnieku ienākumus. Tādēļ pirmais solis prasa, lai definētu sekojošās peļņas daļas:

- a) privātie ienākumi;
- b) ziedojumi garīgās dzīves iestādēm;
- c) sociālā aprūpe cilvēkiem, kuri saņem no valsts pārāk mazu atbalstu, piemēram, papildus ienākumi vienuļajām mātēm;
- d) ražošanas uzlabošanas rezerves;
- e) parādu maksājumi.

Šī peļņas sadale ir visu līdzstrādnieku kopīgi sasniegta kolektīva lieta. Par šo jautājumu ir spējīgi spriest visi līdzstrādnieki. Ja sapulce ir labi sagatavota, lēmumu var pieņemt, kad lielākais vairums ir izteikušies, bet visi pārējie izrādījuši gatavību pievienoties. Tad balsis būs par vai atturējušās. Tie, kuri atturas no balsošanas, parāda – lai gan viņi labprātāk atdotu priekšroku citam lēmumam, tomēr var dzīvot arī ar šo. Šādu lēmuma pieņemšanas formu vienbalsīgas vietā var saukt par vienprātīgu. Dzīvē tā gadās diezgan bieži, arī tad, ja šķiet, ka lēmumi tiek pieņemti ar balsu vairākumu. Pretēji kareivīgai balsošanai, vienprātīgums iztieks bez spiediena un prasa ievērotu stilu cilvēku komunikācijā, veicinot uzticēšanos. Strīdu un aizdomu atmosfērā vienprātība nav iespējama. Ja to izdodas panākt, šī procedūra ir brīnišķīgs vingrinājums nedomāt katram tikai par sevi.

2.8.2. Otrais solis: noteikumi privāto ienākumu sadalei

Jebkurā sociālā pasākumā noteikumu formulējumi jānodala no to izmantošanas katrā atsevišķā gadījumā. Peļņas sadales procedūrā, kas ir visai kutelīga lieta, noteikumi ir īpaši svarīgi. Kad runa ir par noteikumiem,

kas vienādi attiecas uz visiem, katrs dalībnieks var izteikt savu viedokli – tas lēmuma pieņemšanā dod iespēju lietot vienprātības metodi. Katra kopiena pati uzstāda savus noteikumus. Turpmāk tiks minēti konkrēti piemēri. Tad būs vieglāk pieņemt arī citus lēmumus. Tādēļ mēs arvien izmantosim teicienu: “To **var** darīt šādi.”

Ienākumam jāsedz katra līdzstrādnieka un viņa ģimenes vajadzības. Te nav domāts iztikas minimums vai pamatienākumi, bet ienākums, kas visiem nodrošina pietiekami naudas, ko varētu tērēt izglītībai vai ziedojumiem. Taisnīgam ienākumam jābūt tik liels, lai katrs cilvēks varētu finansēt skolu, pētījumus vai sociālos projektus pēc saviem ieskatiem. Šobrīd valsts pilda mūsu aizbildņa lomu, iekasējot nodokļus un pēc vispārējiem likumiem caur valsts pārvaldes ierēdņiem sadalot tos pēc saviem ieskatiem.

Ienākumiem nav jābūt vienādiem, tiem jābūt taisnīgiem. Atšķirības būtu jānosaka saprotamam pamatojumam, piemēram, profesionālajai pieredzei vai atbildībai, ko uzņēmušies vadošie līdz-strādnieki. Ja viņi pieļauj kļūdu, tad zaudējumus cieš viss uzņēmums; viņiem ir uzticēts uzņēmuma kapitāls, un, paņemot aiz-ņēmumu kā personisku kredītu, viņi uzņemas par to personisku risku. Viņi nav tikai pieaicināti menedžeri, bet arī uzņēmēji (skat. 4. nodaļu). Tāpat kā personām, kuras darbojas brīvās gara dzīves sfērā, arī viņiem ir svarīgi zināt, vai viņu darba devums tiek saprasts un atzīts. Bez inteligēntas uzņēmuma vadības daļa darba, ko uzņēmums veic, būtu bezjēdzīga un veltīga. Lai arī principā katrs lieto savas spējas brīvi, tomēr ienākumu sadalē varētu ņemt vērā atšķirības spējās, piemēram, kā jau teikts, ilggadēju profesionālo pieredzi, papildus izglītību, atbildības mēru un personisko risku. Labi strādnieki jāatbalsta. Noteikumi atstāj vietu individuāliem lēmumiem. Taču tā vienmēr būs visu ienākumu sadale, nevis atsevišķa darbinieka atalgošana.

Var noteikt maksimālo ienākumu, konkrētu summu virs pamatienākuma, lai atšķirības nebūtu pārāk lielas. Ja uzņēmuma kopējais ienākums ir lielāks, tad papildus piešķiramo summu var sadalīt proporcionāli jau sadalītajai summai jeb pamatienākumam. Ja kāds kolēģis strādā nepilnu darba laiku, arī viņa ienākums tiek aprēķināts atbilstoši. Ja kāds, piemēram, pēc vienošanās strādā pusi no darba laika, viņš var pretendēt tikai uz pusi no savu un savas ģimenes vajadzību apmierināšanas.

Šādi vispārējā līgumā nostiprināti noteikumi ļauj katram līdz-strādniekam un viņa ģimenei izvirzīt atbilstošas juridiskās prasības. Jau formulējot noteikumus, ir svarīgi atzīt, ka pastāv atšķirības un ne visi “pelna” vienādi. Līdzstrādnieki, piemēram, var teikt: “Mēs gribam, lai vadītāji un pieredzējušie līdzstrādnieki saņem vairāk, proti, pēc mūsu vienprātīgi pieņemtiem noteikumiem.”

2.8.3. Trešais solis: šo noteikumu pielietošana atsevišķā gadījumā

Par individuālu situāciju lielākoties nevar spriest visi kopā. Tādēļ tai ir vajadzīga cita procedūra. Šim nolūkam varētu izveidot grupu no uzticamiem cilvēkiem. Tiem jābūt cilvēkiem, kuri atbilst šim uzdevumam un kuriem viss uzņēmuma kolektīvs uzticas. Tie varētu būt ilggadēji līdzstrādnieki, kuri kaut ko saprot no uzņēmuma vadības. Šie cilvēki runātu ar katru atsevišķo līdzstrādnieku par viņa individuālajiem ienākumiem. Viņi gūtu priekšstatu par atbilstošā cilvēka situāciju, bet savam spriedumam izmantotu kopīgos noteikumus. Šī vienlīdzība kopīgi pieņemto noteikumu priekšā ir svarīgs nosacījums, lai grupa būtu uzticības vērtā. Noteikumus nākas interpretēt, tāpat kā tiesneši interpretē un piemēro likumus. Uzticamo cilvēku darbību var salīdzināt ar tiesnešu darbību. Rūdolfš Šteiners tiesnešus nepakārtoja demokrātiskai valstij, bet gara dzīvei. Tas attiecas arī uz uzticamo cilvēku grupu. Mazos uzņēmumos, kur visi visus pazīst, var kopīgi aplūkot visus ienākumus. Lielās rūpnīcās to izdarīt būs grūtāk, jo cilvēki nevar tik uzmanīgi iedziļināties katra atsevišķa līdzstrādnieka situācijā, kā tas būtu nepieciešams. Šeit uzticamo cilvēku darbs būs viņu atbildība. Var paredzēt noteiktus kontroles pasākumus un apelācijas iespēju. Arī jautās formas ir iedomājamas un vietām

ir pat attaisnojušās – piemēram, šāda: uzticamie cilvēki vispirms izveido spriedumu par katru atsevišķo gadījumu un tad prezentē rezultātu visiem.

Ja ienākumi līdz tam būs bijuši daudz maz saprātīgi, nevajadzētu rasties problēmām, ja tos kādam nāksies samazināt. Ja nepieciešams, tas var notikt pakāpeniski, lai cilvēkiem būtu laika pieskaņot savu dzīves veidu pārmaiņām. Katra uzņēmuma mērķim jābūt labiem tā līdzstrādnieku dzīves apstākļiem. Ja tas tā nav, tad jāķeras pie atbilstošiem pasākumiem, kuri minēti 2.10. nodaļā. Vēlamā minimālā peļņa jānosaka katru gadu, sastādot budžetu, lai līdzstrādnieki zinātu, ar kādiem ienākumiem viņi var rēķināties, saņemot tos tikpat regulāri kā algu.

Vispārējie, demokrātiski izstrādātie noteikumi un to nedemokrātisks pielietojums uzticamu cilvēku rokās dažās Rūdolfā Šteintera skolās ir attaisnojies gan attiecībā uz vecāku iemaksām, gan darbinieku ienākumiem. Šeit jau ir pieredze, ka noteikumi un organizācijas struktūra jāizstrādā ļoti rūpīgi. Rūdolfā Šteintera skolās šī struktūra, ja tā tiek labi uzturēta, funkcionē arī tad, ja naudas ir maz un skolotājiem un vecākiem no kaut kā jāatsakās. Viduseiropā gan naudas ir daudz, tā ka ir iespējams visiem nodrošināt pietiekamus ienākumus. Viss atkarīgs no tā, vai mēs to gribam. Galvenais nav esošo ienākumu pārdalīšana, lai arī tā daudzos gadījumos ir pietiekami svarīga. Galvenais ir jauna procedūra, pateicoties kurai mēs varētu mācīties iepazīt un atzīt ne tikai savas, bet arī citu cilvēku intereses. Tikai tā var panākt noturīgu sociālo situāciju sabiedrībā.

Agrāk garīgo profesiju jomā tas bija pilnīgi normāli. Jebkurā ciematā visiem bija skaidrs, ka mācītājam un skolotājam jābūt pietiekami daudz līdzekļiem, lai viņi varētu dzīvot, un viņiem tie tika doti brīvprātīgi, jo viņi bija vajadzīgi. Šodien mēs esam nolaidušies tik dziļi egoismā, ka ir ļoti jāpiepūlas, lai apgūtu jaunu domāšanas veidu. Šī jaunā domāšana jāizkopj izglītojošā darbā uzņēmuma ietvaros, citādi cilvēki teiks: “Es negribu tajā piedalīties.” Pāreja no pretenciozām algām uz vajadzību ienākumiem būs problemātiska, taču tas nav iemesls arvien no jauna nemēģināt.

Saprotams ir arguments: “Ja ienākums tiks atdalīts no darba rezultāta, cilvēki zaudēs interesi par darbu.” Arī te ir nepieciešama izglītošana, lai cilvēki saprastu, ka viņu darbs ir jēgpilns un tā rezultāts tiks izmantots kādai atbilstošai – ne egoistiskai – vajadzībai. Tā ir realitāte, ka daļīta darba saimniecības apstākļos mēs vienmēr strādājam citu cilvēku labā.

Pateicoties darba rezultāta un peļņas nodalīšanai, cilvēki sasniegs patstāvību, kas viņiem šodien ir liegta dēļ atkarības no algas. To var sasniegt, ja visi līdzstrādnieki dzīvo no peļņas tieši tāpat, kā to parasti dara atsevišķi strādājoši patstāvīgie uzņēmēji. **Dzīvot no peļņas nozīmē gūt patstāvīgus ienākumus.** Turpretī darba rezultātos ir normāli un pareizi būt nepatstāvīgam. Šeit svarīgs ir rezultāts, te katra cilvēka vieta atbilst viņa spējām. Viens ir patstāvīgāks un vada uzņēmumu, cits ir mazāk patstāvīgs un izpilda viņam uzticēto darbu. Starp darba vadību un darba veikšanu ir dažādas starppakāpes un jauktas situācijas. Attiecībā uz ienākumu sadali ir pareiza visu cilvēku līdzdalība noteikumu izstrādāšanā. Savukārt, vadot uzņēmumu, visi nevar noteikt, ko un kā darīt. Te līdzdalība lēmumu pieņemšanā ir iespējama tikai atbilstoši spējām un profesionālajai kompetencei.

Šodien darba līgumā darba rezultāts un atalgojums ir tieši saistīti. Nākotnē tie skaidri jānošķir, iespējams, pat atsevišķos līgumos. Uzņēmums kā līguma partneris var uzstāties divās komisijās vai padomēs: uzņēmuma vadība noslēdz līgumu par darbu, kādu tā sagaida no strādnieka. Jaunais līdzstrādnieks tiek izvēlēts atbilstoši uzņēmuma vajadzībām un savām spējām. Uzticamu cilvēku grupa pārbauda cilvēka ienākumu nepieciešamību un noslēdz ar viņu līgumu par pienākošos peļņas daļu. Līdz ar to katrs darbinieks ir saistīts ar uzņēmumu divos skaidri atšķirīgos veidos.

2.9. Vairākus uzņēmumus apvienojoši pasākumi. “Asociācijas”.

Ar vienu vienīgu pasākumu, tā sakot, ar vienu vēzienu, “taisnīgu” ienākumu sadali varētu ieviest tikai tad, ja valsts ar masīvu iejaukšanos panāktu to piespiedkārtā. Bet, ja mēs gribam veidot cilvēku kopdzīvi uz autonomijas un brīvības pamata, mēs varam to panākt tikai soli pa solim, tuvojoties no dažādām pusēm. Viens no uzdevumiem, ko sociālā pamatlikuma ietvaros nepieciešams izpildīt, ir peļņas sadale atsevišķā uzņēmumā. Tālāk ir nepieciešama vairāku uzņēmumu sadarbība, izstrādājot veselīgas cenas tirgū.

Cenas, kas tiek panāktas, pārdodot preces un pakalpojumus, stipri ietekmē cilvēku ienākumus. Tās veidojas tirgū un neļauj vienpusīgi noteikt sevi uzņēmumu cenu kalkulācijām. Pēc izveidošanās par tām var veidot spriedumus, ja pastāv vērtību mēraukla. Ietekmēt var tikai to, kas atrodas aiz cenu veidošanās procesa, it īpaši produkcijas apjomu un līdz ar to piedāvājuma apmēru. Pašas cenas nav jānosaka, bet jānovēro. Šo novērojumu priekšmets ir “saimnieciskā pirmšūna”. Rūdolf Šteiners aprakstīja, kā jau tika minēts 2.4. nodaļā, šīs pirmšūnas “pareizo cenu”: “Esmu mēģinājis iekļaut noteiktā formulā to, kā šādai cenai būtu jāizskatās. Protams, te nav domāta cenas abstrakta noteikšana. Tā jānosaka reālajai dzīvei. Bet, kā jau esmu teicis: kāda cilvēka saražotās preces cenai sociālajā dzīvē ir jābūt tādai, kas ļautu šim cilvēkam un viņa ģimenei apmierināt visas savas vajadzības tik ilgi, kamēr viņš atkal uztaisīs šo produktu.”

Šāds formulējums parāda, ka laiks, kas mums nepieciešams, lai ko paveiktu, spēlē galveno lomu. Te jāņem vērā darba laiku, kas aizņem daļu cilvēka dzīves laika. Bet papildus darbam arī daba un kapitāls piedalās ražošanas rezultāta sasniegšanā. Ja trūkst kapitāla un inteligentu izgudrojumu, preces kļūst dārgas. Cenām jābūt tādām, lai ļautu pietiekamā mērā veicināt garīgo dzīvi. Tāpat arī jāievēro dabas tiesības, to kopjot, saudzējot un nodrošinot atkritumu lietderīgu izmantošanu. Līdz ar to mēs papildinām Šteintera formulu ar gara dzīves un dabas vajadzībām. Tas ir pilnīgā saskaņā ar viņa domām un uzsver, cik nozīmīgas ir veselīgas cenas tīrai saimnieciskai peļņai un līdz ar to ienākumu apjomam. Šodienas cenas lauksaimniecībā ir neveselīgu cenu piemērs, un valsts tiešie maksājumi nevarēs vienmēr aizvietot veselīgas cenas. Tas, ko mēs un Rūdolf Šteiners sauc par saimniecisko pirmšūnu, šodien vairs nav nekas tāls, jo pastāv godīgā tirdzniecība, kas tiek organizēta tieši tāpēc, ka cilvēki apzinās – cenas ir izšķirošs faktors strādājošo cilvēku un viņu piederīgo ienākumos. Ar vārdu “*fair*” (godīga) tiek paziņots, ka – pērkot un pārdodot – pretējās puses intereses tiek ievērotas tādā pašā mērā kā savējās.

Rūdolf Šteiners runā nevis par godīgu (*fair*) cenu, bet par taisnīgu (*gerecht*) jeb objektīvu cenu, kuru nevar vienkārši noteikt vai zinātniski aprēķināt. “Saimniecības jomā lietas nevar atklāt kaut kādu konstatējumu ceļā, teiksim, studējot statistiku utml., bet tieši vērojot dzīvi. Es gribu minēt vienu piemēru. Visiem ir skaidrs, ka prece, kas tiek ražota saimniecības kopdarbā, kļūst pārāk lēta, ja tās ražošanā piedalās pārāk daudz cilvēku, tās tiek ražots par daudz, un katrs cilvēks zina, ka prece kļūst pārāk dārga, ja to ražo nepietiekams skaits cilvēku. Tā var būt mēraukla, lai atrastu objektīvu vidusstāvokli, par kuru esmu runājis. Šis vidus, šī objektīvā vērtība nevar tikt fiksēta. Bet, ja rastos asociācijas, kuras nodarbotos ar praktisku saimnieciskās dzīves, proti, tās aktuālā ik brīža stāvokļa pētīšanu, tad galvenā uzmanība būtu jāpievērš cenu celšanās vai krišanās norisēm tirgū. Un, pateicoties asociāciju veiktajiem cenu izmaiņu pētījumiem, pārrunu ceļā varētu panākt pietiekami liela cilvēku skaita organizēšanu darbam kādā noteiktā saimniecības nozarē, pietiekami lielu skaitu cilvēku, kuri nodarbotos ar produkcijas ražošanu, tātad, pārrunu ceļā panākot nepieciešamo strādnieku skaitu noteiktā saimniecības nozarē. To nevar noteikt teorētiski; to var sasniegt tikai tādejādi, ka strādājošie cilvēki tiek nolikti pareizajās vietās, kas tiek noteiktas, izejot no cilvēku piedzīvotā. Tādēļ arī nevar pateikt, kāda ir objektīvā vērtība, taču, ja saimnieciskās asociācijas uzskatīs par savu pie-nākumu pamazām likvidēt uzņēmumus, kuri izraisa pārāk zemas cenas, un organizēt citus, kuri ražos citu produkciju, tad

atsevišķās saimniecības nozarēs strādās pietiekami daudz cilvēku. Tas var notikt, tikai pateicoties patiesai asociatīvai dzīvei. Un tad preces cena, kas izveidosies šajā procesā, tuvosies objektīvai cenai. Tāpēc mēs nevaram teikt, ka to vai citu apsvērumu dēļ objektīvajai cenai jābūt tādai vai citādai, mēs varam teikt tikai to, ka, rodoties pareizai cilvēku asociācijai, tās darbības rezultātā sociālajā organismā pakāpeniski var izveidoties pareizās cenas.”

Šodien sociālo jeb izlīdzinošo pabalstu piešķiršanu zināmām iedzīvotāju grupām mēs uzskatām par valsts uzdevumu. Pēc principa: saimnieciskajā dzīvē katrs drīkst tikt pēc maksimālās peļņas, bet, ja kādam rodas zaudējumi vai apgrūtinājums, tad par to jāparūpējas valstij. Arī cenu uzraudzība šodien skaitās valsts pienākums. Īstenībā tas ir ļoti svarīgs pašas saimniecības uzdevums, kuru atsevišķa rūpnīca vai uzņēmums nevar izpildīt, bet to ļoti labi varētu izdarīt visas ražošanas nozares pārstāvoša organizācija, kuras uzdevums būtu uzturēt pastāvīgu informācijas apriti visu uzņēmumu starpā. Iepriekš citētajā tekstā ir skaidri pateikts, ka uzņēmumu asociatīva sadarbība ir savstarpēja cenu attiecību vērošana, pārbaudīšana un vēlamo pasākumu apspriešana, lai koriģētu to neveselīgu virzību.

Cenas vienmēr parāda attiecības, piemēram, starp pārtikas produktiem, apģērbu, pulksteņiem, uzturēšanas pakalpojumiem, pārvaldes un konsultāciju servisu utt., kas tiek vērtēts naudā. Tādēļ cenu veidošanās process ir dažādu saimniecības nozaru sadarbības jautājums. Vienā nozarē strādājošie cilvēki ir citas nozares produkcijas patērētāji. Tādēļ pēc Pirmā pasaules kara, runājot par sabiedriskās iekārtas trīsdaļīgumu, kas atbilstu sociālā organisma reālajām vajadzībām, Rūdolfs Šteiners lielu nozīmi piešķīra tam, lai asociācijās būtu pārstāvētas visas nozares, it īpaši industrijas un lauksaimniecības nozares. Tādejādi veidojas kontakts starp ražotājiem, tirgotājiem un patērētājiem. Par atsevišķu patērētāju interesēm, runājot par cenu uzraudzību un izlīdzināšanas pasākumiem, vislabāk var spriest uzņēmumu pārstāvji. Industrijas pārstāvis būs ieinteresēts, lai lauksaimniecības produkti viņa nozares strādniekiem nebūtu pārāk dārgi, tāpat kā viņš rūpēsies, lai lauksaimniecības darbinieki varētu pirkt viņa nozarē ražoto produkciju.

Piedāvājums un pieprasījums ir tirgus reālie spēki, tie nosaka cenas. Saimniecības teorija apgalvo arī pretējo – cenas ietekmē un regulē pieprasījumu un piedāvājumu. Teorijā tas izskatās ļoti skaisti. Taču, pavērojot dzīvi, mēs redzam, ka šādas regulēšanas sekas ir sociālā nevienlīdzība, bankrots, rūpnīcu slēgšana un bezdarbs. Līdz ar to tiek zaudēts liels produktīvs spēks. Tirgus nebūt nav augstākā instance preču cenas regulēšanā, kas pie-skaņotu piedāvājumu pieprasījumam un kuram varētu akli uzticēties. Augstākā instance ir saimniecībā strādājošie cilvēki. Tādēļ saimniecisko asociāciju uzdevums ir pieskaņot ražošanu vajadzībām tā, lai rastos pēc iespējas “pareizas” cenas. Ja kāda produkta ražošana jāpaplašina vai jāsamazina, darba spēkam jāpāriet no vienas nozares citā. Darba vietu meklēšana vai radīšana nav valsts iestāžu pienākums. Ja no kāda uzņēmuma ir jāatlaiz zināms skaits strādnieku, tad starpuzņēmumu organizācijai jāsameklē nākamā vieta, kur viņi varētu būt noderīgi, tajā skaitā kultūras un sociālo uzdevumu nozarē.

Lai spriestu par cenām, nepietiek ar viena cilvēka apsvērumiem, jo runa nekad nav par izolētu cenu, bet vienmēr par veselu cenu kopumu. Saimniecībā atsevišķa cilvēka intereses ir nepieciešamība. Tās izlīdzināt ir asociāciju uzdevums. Egoisms saimniecībā nav jāizslēdz, bet jāizlīdzina. Tikai pats cilvēks var zināt, kas viņam vajadzīgs, un pārējiem tas jāsaprot. Visi cilvēki – vai viņi ražo, vai patērē – piedalās vienā asociatīvā organizācijā. To jau skaidri parādīja 1. nodaļa par naudas pārvaldīšanu.

Asociācijas nekaļ saimnieciskus plānus no augšas, tās nodrošina līgumattiecības starp vienlīdzīgiem partneriem. Piemēram, budžeta izlīdzināšanas kase ģimenēm ar bērniem varētu būt sadarbības iestāde starp dažādiem uzņēmumiem. Ražošanas uzņēmumu sadarbības joma būtu izlīdzinājums starp vairāk vai mazāk ražošanai izdevīgām vietām. Tas spēlētu lielu lomu daudzās saimniecības nozarēs un, pirmkārt,

lauksaimniecībā. Piemēram, kalnračiem nevar piedāvāt sameklēt izdevīgāku vietu. Ja ieleju un kalnu uzņēmumi, saimniecības ar auglīgu melnzemes vai nabadzīgu smilšainu augsni organizēti sadarbotos, tās varētu ieviest izlīdzinājuma kasi, kuras uzdevums būtu izlīdzināt ienākumu starpību.

Interesanti, ka arī valsts tiešo maksājumu gadījumā lauksaimniecības uzņēmumiem ienākumi būtu jākorrigē. Tā kā šodien lauksaimniecības produktu cenas visur un pastāvīgi ir pārāk zemas, arī reģionos ar auglīgu augsni un labiem klimatiskajiem apstākļiem, tad tiešie ienākumu maksājumi ir nepareizs ceļš. Tie falsificē vispārējās saimnieciskās attiecības, jo slēpj un līdz ar to cementē galveno ļaunumu – neatbilstību starp industrijas un lauksaimniecības produkcijas cenām. Šī ļaunuma cēlonis jāmeklē saimnieciskās un politiskās iekārtas principiālās kļūdās, kas būtu jāizlabo. Tiešais ienākumu izlīdzinājums var darboties tikai tajās saimniecības nozarēs, kurās apgrūtinātie faktori ir dažādi darba apstākļi un ģimenes locekļu skaits. Ja asociācijas šo izlīdzinājumu līguma ceļā noregulē pēc privāto tiesību noteikumiem, valsts pamazām var atkāpties no saimniecības un tās pārvalde kļūt arvien autonomāka, saglabājot vien sociālos uzdevumus. Asociācijām ir vislabākās izredzes to izdarīt pareizi, jo viņu rīcībā ir konkrēts ieskaits individuālās situācijās.

Ienākumus var izlīdzināt uz augšu vai leju. Ja lauksaimniecības produktu ir maz un jāizmanto arī visneienesīgākās saimniecības, tirgus cenas orientējas pēc sliktākiem ražošanas noteikumiem un ceļas. Tad uzņēmumi ar lielāku finansiālo peļņu var atdot daļu no tās citiem. Turpretī, ja rodas pārprodukcija, kā tas šodien bagātajās zemēs notiek politisku manipulāciju ietekmē, tirgus cenas ir zemas un nenodrošina pietiekamus ienākumus zemniekiem nabadzīgajās zemēs.

Asociācijas varētu veidot uzņēmumus, kas vajadzīgi visiem, piemēram, satiksmes un transporta iestādes. Cilvēku un preču pārvadājumu jomā pastāv izmaksu atšķirības starp centrālajiem un attāliem reģioniem. Arī šeit ir nepieciešams līgumu ceļā sakārtots izlīdzinājums, ko varētu nodrošināt asociācijas. Asociāciju uzdevumiem atbilst arī rūpes, lai izglītības, mākslas un pētniecības institūti saņemtu pietiekamus naudas līdzekļus savai darbībai. Lai arī šodien valsts pārrauga šīs jomas, tomēr daudzās kultūras jomās tiek darīts pārāk maz vai arī naudas trūkuma dēļ valsts no tām arvien vairāk distancējas. Šeit kāda uzņēmumu apvienība uzreiz varētu sākt svētīgu darbu.

2.10. Tiesību un valsts loma ienākumu veidošanā

Rūdolfā Šteinera darbos var atrast izteikumus par tiesiskas valsts uzdevumiem, kuri šķiet esam pretrunā šeit izklāstītajam. Grāmatā "Būtiski sociālā jautājuma aspekti" rakstīts: "Būtiski ir tas, ka nevar noteikt, kādus ienākumus jāsaņem tam, kurš pats nepelna, izejot no saimnieciskiem apsvērumiem [piemēram, vai tas ir izdevīgi?], bet tieši otrādi: saimnieciskā dzīve [ražošanas apjoms] būs atkarīga no tiesiskās apziņas sprieduma. ... Lietas, kas attiecas uz visu cilvēci – kā izglītība, strādāt nespējīgo uzturēšana – "no saimniecības atdalītā tiesiskā valstī" tiešām par tādām kļūst, jo tiesiskas organizācijas uzdevumiem atbilst viss, par ko lemj pilngadību sasnieguši cilvēki."

Šteiners saka, ka to cilvēku ienākums, kuri paši nespēj nopelnīt, nedrīkst rasties no saimnieciskiem apsvērumiem. Tas nozīmē, ka tie nedrīkst būt saimnieciskie spēki, kuri nosaka šī ienākuma apjomu; tas jādara, vadoties no tiesiskās apziņas. Tiesiskā valstī tiesiskā apziņa tiks pie vārda tad, ja saimnieciskā dzīve tiks atbrīvota un valsts kļūvusi patstāvīga, "no saimniecības atdalīta tiesiska valsts". Šodien pastāv daudzi likumi, kuri nebūt nepauž tiesisko apziņu, jo tos nosaka interešu apvienību un partiju demokrātiskās varas spēles. Tādi varas līdzekļi kā lobēšana un propaganda ļauj saimnieciskajām interesēm iejaukties parlamentu un tautas balsojumos tieši tad, kad runa ir par saimniecības ienākumu sadali. Tādēļ nav iespējami nekādi tiesiski lēmumi. Valsts tās demokrātiskajā formā šodien nespēj nodrošināt taisnīgus ienākumus, lai gan

tiesību uzdevums būtu tieši pārvarēt varas pielietošanu cilvēku savstarpējās attiecībās. Tā vietā ar likumiem tiek nostiprinātas varas pozīcijas.

Kamēr tas tā ir, mums jāatrod cita iespēja, kā tiesiskajai apziņai noteikt mūsu kopdzīvi. Tiesības var pamatot arī nevalstiskā ceļā. Tad tās sauc par “privātām tiesībām”. Cilvēku kopiena var iz-strādāt visiem derīgus noteikumus un nostiprināt tos ar līgumiem, nolikumiem un statūtiem. Noslēdzot līgumu, katrs cilvēks ir brīvs, tādēļ te ir svarīga principiāla vienprātība. Ja noteikumi reiz ir pieņemti, tad tie pamato tiesības, kuras var aizstāvēt civilā tiesas procesā. Mums jāmācās veidot tiesisko dzīvi no apakšas un negaidīt to no valsts ierēdniecības. Politiski mums jāpanāk vien tādas izmaiņas likumdošanā, kas neaizliegtu pašpārvaldi. Minētajā citātā Šteiners nepasaka, ka valstij būtu jādala ienākumi. Viņš saka, ka, dalot ienākumus, saimnieciskajām interesēm jāpakļaujas tiesiskajai kārtībai, kas vadās no tiesiskās apziņas. 1908. gada 2. martā Hamburgā nolasītajā lekcijā, kurā runa bija par “Garazinātni un sociālo jautājumu”, tai skaitā par darba atdalīšanu no ienākuma, viņš teica: “Te kāds varētu iebilst: ‘Ja tu pieprasi, lai cilvēka eksistence būtu neatkarīga no viņa darba rezultāta, tad šis ideāls visskaistāk ir sasniegts ierēdņu gadījumā. Mūsdienu ierēdnis ir neatkarīgs; viņa eksistences līmenis nav atkarīgs no produkta, ko viņš rada, bet no tā, kas tiek uzskatīts par nepieciešamu viņa eksistencei.’ Taču šajā iebildumā ir viena liela kļūda. Runa ir par to, lai katrs cilvēks pilnīgi brīvi būtu spējīgs šo principu respektēt un īstenot dzīvē. Runa nav par to, lai šo principu ieviestu dzīvē caur valsts varu.” Valsts nodokļi kā “piespiedkārtas dāvinājumi” labi saderas ar tās represīvajiem uzdevumiem, bet ienākumu sadale nedrīkst notikt šādā ceļā.

Valsts izceltais “beznosacījuma pamatienākums”, kas šodien tiek proklamēts kā līdzeklis, lai atdalītu darbu no ienākuma, ir pret-runā šiem apsvērumiem un nostājas pret centieniem īstenot lietas būtībai atbilstošu trīsdalīgumu. Nevis valsts pārvaldei ir jāizsniedz ienākumi, bet mums pašiem tie jārealizē savās saimnieciskajās kopienās, liekot cilvēku aktivitāti valsts pārvaldes automātisma vietā. Tiesībām, kas attiecas uz ienākumu sadali, saimnieciskajā darbībā jāiesaistās tikai tiktāl, lai apstiprinātu **noteikumus**, kuri kopīgā pārziņā esošos ienākumus taisnīgi sadalītu.

Viens no “beznosacījuma pamatienākuma” lobētāju argumentiem ir, ka cilvēkam ir tiesības tikai uz pamatienākumu. Par papildus ienākumu katram esot jā rūpējas pašam, kā jau konkurences cīņā, nedomājot par taisnīgumu un izslēdzot iespēju, ka “saimnieciskā dzīve kļūst atkarīga no tiesiskās apziņas”, kā Šteiners to ļoti precīzi formulēja.

2.12. Dzīvs trīsdalīgums

2.9. un 2.10. nodaļās aprakstītās metodes un struktūras skaidri parāda sociālās dzīves trīsdalīgumu, bet tās nav cita no citas pilnīgi atdalītas dzīves jomas, kas pastāv blakus. Trīsdalīgums lietišķi skaidro sadarbību starp šīm trīs sistēmām, kurā piedalās visi cilvēki. Tajā var vingrināties caur ienākumu sadali. Taisnīgu ienākumu sadali mēs praktiski varam sākt trīs jomās. Uzņēmumi, kuri grib darboties šajā veidā, var krāt atbilstošu pieredzi un dalīties ar to savā starpā. Svarīgākais ir jaunas metodikas un jaunu struktūru izplatīšana un izmēģināšana.

Noteikumi ienākumu sadalē attiecas uz **tiesisko dzīvi**. Principā, tiesības var ieviest visi cilvēki, kurus šie ienākumi skar, proti, iesaistot veselo saprātu. Tas attiecas ne tikai uz demokrātisku valsti, bet arī uz jebkuru privātu vienošanos, kas satur kādus noteikumus. Privātas vienošanās tiek noslēgtas tikai tad, ja visi dalībnieki piekrīt atrunātiem noteikumiem. Šai ziņā privātām tiesībām ir demokrātisks pamats labākajā šī vārda nozīmē. Ienākumu sadale tiek regulēta tiesību jomā, bet tā netiek īstenota caur valsts pārvaldi. No privāta ienākumu

sadales līguma izriet likumīgas prasību tiesības. Peļņas sadale nav saimniecisks pirkuma akts, bet tiesību lietošanas gadījums saimnieciskajā dzīvē.

Noteikumu lietošana individuālā gadījumā attiecas uz **garīgo dzīvi**. Uzticamās personas pilda savu amatu ne tādēļ, ka ir kādas augstākstāvošas instances ieceltas šajā amatā, bet tāpēc, ka viņas tiek atzītas par kvalificētiem un pieredzējušiem cilvēkiem.

Dažādu uzņēmumu **asociatīva sadarbība**, pielāgojot ražošanu vajadzībām, **saimnieciskajā sektorā** rada priekšnosacījumus taisnīgu ienākumu veidošanai. Tirgus cenas spēlē tādu pašu lomu kā barometrs, pēc kura var noteikt laikapstākļu izmaiņas, taču rādītājus nedrīkst pārbīdīt, jo tad tas kļūtu nelietojams.

Šis apkopojums rāda, ka sociālā iekārtā, līdzīgi kā dzīvā organismā orgānu sistēmas, visai komplicētā veidā cita citā darbojas trīs funkcionālas sistēmas. Lai tās atšķirtu, ir nepieciešamas detalizētas zināšanas par katru atsevišķo jomu. Ir grūti pamanīt gara dzīves, valsts un saimniecības savstarpējo ietekmi, jo te runa ir par dzīviem procesiem un funkcijām. Tādēļ paralēli praktiskai darbībai pastāvīgi jācenšas aktualizēt un paplašināt savas zināšanas.

Darba rezultāts un ienākumi saimnieciskās dzīves ietvaros jāatdala. Tā kā šeit savu lomu spēlē līgumā nostiprināta vienošanās, tad peļņas sadali regulē tiesības, ietekmējot tirgus saimniecību, kā arī rūpējoties par sakārtotu maiņas procesu, novēršot zādzību vai laupīšanu. Turpretī noteikumi atsevišķā gadījumā prasa atbilstošas individuālas spējas un līdz ar to pieder gara dzīves jomai. Tā mēs savā ikdienas saimnieciskajā darbībā mācāmies respektēt tiesību dzīvi un gara dzīvi. Ikviens saimniecisks uzņēmums var sākt atdalīt darbu no ienākumiem un padarīt to par ierastu lietu.

2.13. Dāvinājums kā saimnieciska kategorija un dāvinājuma naudas nozīme

Ja mēs, organizējot ienākumu sadali vienā uzņēmumā un visā saimniecībā, ņemam vērā atšķirību starp pirkuma naudas, aizdevuma naudas un dāvinājuma naudas kategorijām, mēs uzreiz redzam, ka ienākums nedrīkst būt pirkuma nauda [nevar par algu nopirkt cilvēka darbaspēku]. Aizdevuma nauda tā arī nevar būt. Vai tādā gadījumā tas ir dāvinājums? Ko saka mūsdienu realitāte?

Mūsdienās dāvinājuma nauda finansiālās attiecībās tiek lietota visai plaši, un lielāko tās daļu pārvalda valsts, deklarējot, ka tai jā rūpējas par maznodrošinātajiem, jāfinansē izglītība, jāveicina zinātniskie pētījumi un māksla. Tam nepieciešamo naudu valsts ievāc nodokļu veidā. Rūdolfs Šteiners nodokļus sauca par “piespiedkārtas dāvinājumiem” – pretrunīgs, bet ļoti trāpīgs apzīmējums. Nodokļi nav pirkuma nauda, jo mēs par tiem neko tiešā veidā nesaņemam pretī. Tikai netiešā veidā mums no tiem kaut kas tiek – tai mērā, kādā tie kalpo sabiedrībai, kurai mēs piederam. Nodokļi nav arī aizdevuma nauda, jo mēs nevaram pieprasīt tos atpakaļ. Līdz ar to tiem paliek tikai “dāvinājuma” funkcija.

Principā dāvinājumiem jābūt pilnīgi brīviem. Šādi brīvi dāvinājumi gan pastāv, bet daudzās vietās tie netiek ievēroti. Tie pastāv, ja mēs kaut ko dodam tikai tāpēc, ka gribam dot, zinot, ka tas kādam ir vajadzīgs. Dāvinājuma saņēmējam nekas nav jādod pretī, viņš būs tikai pateicīgs. Īstiem dāvinājumiem jābūt organizētiem tā, lai tie cilvēku dvēselēs ļautu uzplaukt noteiktām kvalitātēm. Pašlaik saimniecības jomā centrālo vietu ieņem maiņas un pirkšanas akts, tas izplešas arī uz pārējām dzīves jomām, attiecīgi dāvinājumu nozīme tiek maz ievērota. Bet ir personības, kuras to saredz. Viena no tām ir *Geneviève Vaughan*, kura ir dzimusi 1939. gadā Teksasā un daļu dzīves pavadījusi Itālijā. Šai izcilajai domātājai dāvināšana ir mātišķuma pamatžests, ko viņa uztver kā pretstatu vīrišķajam, patriarhālajam maiņas principam. Ja mēs maināmies, tad

dodam tikai, ja saņemam ko pretī. Mainoties, viņa saka, katrs domā tikai par sevi, tirgus saimniecība pašos pamatos ir egoistiska. Ja atskatās uz vēsturi, var konstatēt, ka šajos vārdos ir daudz patiesības. *Geneviève Vaughan* saka: “Maiņas sistēmai dāvināšanas ekonomikas alternatīva vienmēr ir apdraudējums, lai arī šķietami tas tā nav. Pārticībā dzīvojošai sabiedrībai dāvināšanas prakse būtu tiešām viegli īstenojama un sagādātu cilvēkiem prieku, jo viņi nebūtu spiesti strādāt hierarhiskajās varas struktūrās. Mēs varētu rūpēties viens par otru pēc mātes modeļa, kura rūpējas par saviem bērniem. Tieši to pazīst daudzas indigēnās kultūras, un tas bija viens no iemesliem, kādēļ kapitālistiskā Eiropa izpostīja un kolonizēja šīs kultūras.”⁸

Lai arī maiņa, pirkšana un pārdošana bieži vien notiek pretīgā formā, tomēr tajās izpaužas savstarpēja interešu izlīdzināšanās, un tas ir pozitīvi. Ja es mainos vai kaut ko pārku, es vēlos apmierināt kādu no vajadzībām un vienlaicīgi gribu, lai arī mans partneris kaut ko iegūst, apmierinot savas vajadzības. Līdz ar to maiņa pieder lielajai brālīguma un solidaritātes sfērai. Solis no dāvinājumiem pie pirkšanas, kas vēsturiski norisinājies un pieder katra cilvēka dzīvei, pārejot no bērības pie pilngadības, ļauj mums iegūt zināmu brīvību. Mēs paši izvēlamies, ko gribam nopirkt. Savukārt mātei, kas aprūpē bērnu, jājūt un jāzina, kas bērnam vajadzīgs. Vēlākajā dzīvē mēs varam kaut ko vēlēties, taču nekad nezinām, vai saņemsim vēlamo. Tā vietā, lai pretstatītu pirkšanu un dāvināšanu, mums jāapzinās, kur atrodas viena un kur – otra. Mūsdienu cilvēkam atbilstošā sabiedriskā iekārtā šī atziņa spēlē izšķirošu lomu.

Šodien dāvināšana tiek atzīta par valsts funkciju. Ar to ir saistīta liela nebrīve jomās, kurās dāvinājumi nav nepieciešami, un tas stipri kavē mūs attīstīties kā modernus, brīvus cilvēkus. Ja mēs savā kopdzīvē gribam sasniegt brīvību, tad arī dāvināšanas funkcija arvien vairāk jāpārņem pašiem. Mums pašiem jā rūpējas par bezdarbnieku atbalstu, par maznodrošinātajiem, par bērniem, veciem un slimiem cilvēkiem utt. Visām šīm cilvēku grupām mēs varam dāvināt daļu no kopējās saimniecības peļņas – nevis patvaļīgi, bet atbilstoši viņu vajadzībām un skaidri noregulētiem noteikumiem.

Šajā nodaļā mēs gribam parādīt, ka ienākumu sadale nedrīkst notikt pēc pirkuma principa, tai jāatbilst dāvinājuma principam. Tas kļūs vēl skaidrāks, ja mēs aplūkosim trīs naudas veidus grāmatvedībā. Bilancē īslaicīgas prasības (kredīts vai aktīvs) un saistības (parādi) ir **pirkuma nauda**, turpretī ilgtermiņa kredīti un parādi ir **aizdevuma nauda**. Bilancē izdevumi un ienākumi ir attēloti kā **pirkuma nauda**. Taču peļņa nav ne pirkuma, ne aizdevuma nauda. Tā ir visu uzņēmuma līdzstrādnieku kopdarba rezultāts, kuru mēs varam izmantot, vadoties pēc pašu brīvi un saprātīgi pieņemtiem lēmumiem, nepieprasot neko pretī un neuzliekot par pienākumu to atmaksāt. Tādejādi tā pieder **dāvinājuma naudai**.

⁸ *Geneviève Vaughan, Da hilft nur Schenken*. Viņas mājas lapa: www.gift-economy.com

Naudas veidi izdevumu un ienākumu uzskaitē

Pirkuma nauda

Izmaksas:

- Pašizmaksa:

- Materiāli
- Enerģija
- Pārvalde
- Īres %
- Norakstījumi
- Rezerves
- Parādu atmaksāšana
- utt.

Dāvinājumu nauda

Pelņa:

- Visu līdzstrādnieku ienākumi
- Ziedojumi gara dzīvei
- Sociālā aprūpe

Pirkuma nauda

Ienākumi:

- Preču un pakalpojumu pārdošana

Ja visu uzņēmuma līdzstrādnieku ienākumus mēs uztveram kā sadalāmo peļņu, nevis kā personāla izdevumus, mēs izņemam tos no pirkuma naudas jomas. Mēs dodam katram līdzstrādniekam to kopīgās peļņas daļu, kas viņam ir vajadzīga un ko mēs brīvprātīgi gribam viņam dot. Ienākumu sadale ierosina naudas kustību bez pretkustības. Līdz ar to mēs atdalām cilvēka darba rezultātu no viņa ienākumiem. Ienākums ir dāvinājums tai nozīmē, ka cilvēks neņem to pats, bet mēs to piešķiram viens otram. Lai ienākumu sadale nebūtu pat-vaļīgs dāvinājums, to jāregulē ar līgumiem. Dabot peļņu, jāņem vērā arī to cilvēku ienākumi, kuri neveic saimniecisko darbību. Te runa ir par vecuma, invaliditātes un bāreņu pensijām, par alimentiem vientuļajām mātēm un viņu bērniem, par ziedojumiem skolām, pētniecības institūtiem un brīvmāksliniekiem. Visas šīs vajadzības var apmierināt nevis ar nodokļiem, bet ar brīvprātīgiem, neregulētiem dāvinājumiem. Līgumattiecības paver plašas iespējas lielai brīvi veidotu formu daudzveidībai. Tās var attiekties uz peļņas sadali uzņēmumā, vai, ja runa ir par regulāriem ziedojumiem, tā var būt vienošanās starp atsevišķām personām un institūtiem. Naudas aprītē naudas dāvinājumi var rasties no dažādiem avotiem: no uzņēmumu peļņas, no atsevišķu cilvēku ienākumiem, no vecu īpašumu norakstījumiem utt.

Dāvinājuma nauda ir pilnībā vērsta uz patēriņu. Tā nodrošina dzīves apstākļus visiem cilvēkiem – gan tiem, kuri piedalās ražošanā, gan “tīriem patērētājiem”, kā Šteiners nosauca bērnus, vecus cilvēkus un invalīdus, gan brīvās gara dzīves jomā strādājošiem cilvēkiem: skolotājiem, ārstiem un juristiem, kurus mēs gribam atbrīvot no pienākuma piedalīties saimnieciskās produkcijas ražošanā.

Sociālā pamatlikuma skaidrojums:

„Kopā strādājošu cilvēku kopienas labklājība ir jo lielāka, jo mazāk katrs tās loceklis pretendē uz ienākumiem no sava paveiktā darba, t.i., jo vairāk viņš no šiem ienākumiem atdod līdzcivīkiem un jo vairāk viņa paša vajadzības tiek apmierinātas

nevis no sava, bet no citu veikuma.”

Visas iestādes, kuras ir pretrunā ar šo likumu,
agrāk vai vēlāk neizbēgami izraisa nabadzību un postu.
Šis likums sociālajā jomā darbojas ar tādu pašu nepieciešamību
kā jebkurš dabas likums savā jomā.

Ja saimnieciskā dzīve,
kuras dabiskais organizācijas veids ir kooperācija,
tiek organizēta pēc brīvības principa,
tad rodas tā saucamais brīvais tirgus,
ar visām tam piemītošajām slimīgajām parādībām:
mežonīgu konkurenci, vides izpostīšanu, kariem,
nežēlīgu cilvēku ekspluatāciju, nejēdzīgu neliela cilvēku skaita
bagātību un pazemojošu vairākuma nabadzību un atkarību.

Tomēr nedrīkst domāt, ka atliek vien pasludināt šo likumu
kā vispārēju morālu prasību, lai tad strādājot kalpotu saviem līdzcilvēkiem.
Nebūt ne! Īstenībā šis likums pareizi darbosies vienīgi tad,
ja kādam cilvēku kopumam izdosies radīt organizāciju,
kurā neviens nepretendēs uz sava darba augļiem sev,
bet pēc iespējas bez atlikuma nodos tos sabiedrības lietošanā.
Un arī pats apmierinās savas vajadzības no citu cilvēku darba augļiem.
Tātad – svarīgi ir saprast, ka strādāt priekš saviem līdzcilvēkiem
un saņemt noteiktus ienākumus ir divas pilnīgi atšķirīgas lietas.”

Rūdolfs Šteiners

<http://aplis.lv/menuitem-r-steiners.html>